

Ταξικές διαφορές στη χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου σε παιδιά έκτης δημοτικού σχολείου

Αιμιλία Φάκου
aimilia78@yahoo.com

Εκπαιδευτικός, Υποψήφια διδάκτορας ΕΚ. Πανεπιστήμιο Αθηνών

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στην ανάδειξη ταξικών διαφοροποιήσεων στη χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου παιδιών της έκτης τάξης δημοτικού σχολείου. Αντλώντας από το έργο των Μπουρντιέ και Μπερνστάιν υποστηρίζεται ότι τα παιδιά αναπτύσσουν διαφοροποιημένη σχέση με τη χρήση των συγκεκριμένων μέσων και ότι στη σχέση αυτή επιδρά η κοινωνική καταγωγή των γονέων. Τα δεδομένα προκύπτουν από συνεντεύξεις με γονείς μεσαίων και λαϊκών στρωμάτων που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 2008- 2009. Διαπιστώνεται ότι οι γονείς εκφράζουν διαφορετικές αντιλήψεις και υιοθετούν διαφορετικές πρακτικές σε σχέση με τη χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου, οι οποίες σχετίζονται με το μορφωτικό τους κεφάλαιο. Η συμβολή του άρθρου έγκειται στην ανάδειξη του ταξικού χαρακτήρα των πρακτικών που σχετίζονται με τη χρήση και την εξοικείωση των παιδιών με μέσα όπως ο Η/Υ και το διαδίκτυο, γεγονός που θα έπρεπε να λαμβάνεται υπόψη στο σχεδιασμό εκπαιδευτικών παρεμβάσεων.

Λέξεις κλειδιά: μορφωτικό κεφάλαιο, χρήση Η/Υ, οικογένεια, κοινωνικές ανισότητες

Εισαγωγή

Το παρόν κείμενο επιχειρεί να αναδείξει την ταξική διαφοροποίηση των πρακτικών που αναπτύσσουν τα παιδιά σε σχέση με τη Η/Υ και του διαδικτύου. Υποστηρίζεται ότι η κοινωνική καταγωγή των γονέων, και πιο συγκεκριμένα το μορφωτικό κεφάλαιο, επιδρά και διαμορφώνει τις πρακτικές τους σε σχέση με την ενασχόληση των παιδιών με τον Η/Υ και το διαδίκτυο. Σκοπός του άρθρου είναι η ανάδειξη των διαφοροποιήσεων τόσο στη συχνότητα όσο και στους σκοπούς ενασχόλησης των παιδιών με τα συγκεκριμένα μέσα, και του ρόλου των γονέων στην ανάπτυξη ή τον περιορισμό των πρακτικών αυτών. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε με συντομία στο θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας μελέτης και συγκεκριμένα στις θεωρίες του Bourdieu και του Bernstein και θα ακολουθήσει η διατύπωση των βασικών ερωτημάτων της παρούσας έρευνας, καθώς και οι μεθοδολογικές επιλογές σε σχέση με τη διερεύνηση των ερωτημάτων αυτών. Η ανάλυση των δεδομένων, όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια, φαίνεται να επιβεβαιώνει τις αρχικές υποθέσεις για τη διαφοροποιημένη χρήση και εξοικείωση με τον Η/Υ και το διαδίκτυο.

Θεωρητικό υπόβαθρο

Θεωρητικά η μελέτη αντλεί από τα έργα των Μπουρντιέ και Μπερνστάιν. Πιο συγκεκριμένα, από τη θεωρία του Μπουρντιέ αξιοποιούνται ως αναλυτικά εργαλεία οι έννοιες του μορφωτικού κεφαλαίου και του habitus. Οι συγκεκριμένες έννοιες συμβάλλουν στην κατανόηση της αλληλεπίδρασης των αντικειμενικών συνθηκών και της υποκειμενικότητας. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η κοινωνική θέση των υποκειμένων, και επομένως οι αντικειμενικές συνθήκες που την ορίζουν, παράγουν ένα ορισμένο habitus, δηλαδή ένα σύστημα αξιών, αντιλήψεων και πρακτικών (Bourdieu, 2004α; 2006).

Π. Αναστασιάδης, Ν. Ζαράνης, Β. Οικονομίδης & Μ. Καλογιαννάκης, (Επιμ.), *Πρακτικά 9^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Τεχνολογίες της Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση»*. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, 3-5 Οκτωβρίου 2014.

Παρατηρείται ότι διαμέσου της διαδικασίας εσωτερίκευσης των κοινωνικών ορίων ή δυνατοτήτων που συνδέονται με τις αντικειμενικές συνθήκες ύπαρξης, διαμορφώνεται τόσο η πρόσληψη της πραγματικότητας όσο και οι πρακτικές των κοινωνικών υποκειμένων.

Επιπλέον, η κοινωνική θέση συνδέεται με την κατοχή ή την απουσία κεφαλαίου, δηλαδή κοινωνικών, μορφωτικών, οικονομικών και συμβολικών αγαθών. Η άνιση κατανομή των υποκειμένων στο κοινωνικό πεδίο συνεπάγεται και την άνιση πρόσβαση ή κατοχή διαφορετικών μορφών κεφαλαίου (Bourdieu, 2006). Σύμφωνα με το Μπουρντιέ (2004β), το οικονομικό κεφάλαιο δεν είναι ο αποκλειστικός παράγοντας διαμόρφωσης των δυνατοτήτων πρόσβασης των υποκειμένων στα παραπάνω αγαθά. Καθοριστική σημασία στη μελέτη των μορφωτικών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων έχει η έννοια του μορφωτικού κεφαλαίου. Το μορφωτικό κεφάλαιο συνίσταται σε μια σειρά από δεξιότητες και στάσεις απέναντι στην εκπαίδευση και τα πολιτισμικά αγαθά γενικότερα, που διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν τα υποκείμενα. Έτσι, τα παιδιά των μεσαίων στρωμάτων αποκτούν μέσα στην οικογένεια ένα σύνολο από μορφωτικά εφόδια,, τα οποία έχουν άμεση σχολική αποδοτικότητα. Σε σχέση με το ζήτημα που μας ενδιαφέρει οι γνώσεις και η εξοικείωση των παιδιών με πολιτισμικά αγαθά, όπως ο Η/Υ και το διαδίκτυο, υποδηλώνει διαφορετική κατοχή μορφωτικού κεφαλαίου και επομένως διαφοροποιείται ανάλογα με την κοινωνική τάξη των γονέων.

Στη διερεύνηση του ρόλου των γονέων και τις μορφές παρέμβασης και ελέγχου που αναπτύσσονται σε σχέση με την ενασχόληση των παιδιών με τον Η/Υ, συμβάλλει η θεωρία του Bernstein για τους παιδαγωγικούς κώδικες. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το συγγραφέα η κοινωνική τάξη που ανήκουν οι γονείς επιδρά και στη διαμόρφωση δυο διακριτών τύπων παιδαγωγικών πρακτικών, την ορατή και την αόρατη παιδαγωγική, οι οποίες χαρακτηρίζονται από διαφορετική κατανομή ρόλων και ιεραρχίας στις σχέσεις μέσα στην οικογένεια. Επομένως οι παιδαγωγικές πρακτικές συνδέονται και με ένα σύστημα ρόλων που καθορίζει τις μορφές κοινωνικού ελέγχου μέσα στην οικογένεια, το κλειστό και το ανοιχτό σύστημα ρόλων (βλ. Bernstein, 1975). Στις οικογένειες των λαϊκών στρωμάτων, που συνήθως αναπτύσσεται η ορατή παιδαγωγική, οι σχέσεις των μελών είναι ισχυρά ιεραρχικές και οι ρυθμιστικοί κανόνες ρητοί και σαφείς, με αποτέλεσμα η παρέκκλιση να γίνεται άμεσα αντιληπτή. Οι ενήλικες αποσαφηνίζουν τα όρια συμπεριφοράς και παρεμβαίνουν διορθωτικά όταν παραβιάζονται ενώ ο έλεγχος ασκείται κυρίως μέσω απαγορεύσεων και περιορισμών (Μπερνστιν, 1985). Οι οικογένειες των μεσαίων στρωμάτων, στις οποίες εμφανίζεται συχνότερα η αόρατη παιδαγωγική, χαρακτηρίζονται από χαλαρές ιεραρχικές θέσεις των μελών, με άρρητους και φαινομενικά ανοιχτούς κανόνες. Η μορφή του γονικού ελέγχου είναι έμμεση, ασκείται δηλαδή διαμέσου της συστηματικής και συνεχούς διαχείρισης του χρόνου και του χώρου των παιδιών. Έτσι, ενώ τα όρια συμπεριφοράς εμφανίζονται πιο χαλαρά, ο ρόλος των ενηλίκων είναι καθοριστικός στη ρύθμιση και τον έλεγχο των δραστηριοτήτων των παιδιών.

Υιοθετώντας μια τέτοια οπτική διασύνδεσης των αντικειμενικών συνθηκών και των υποκειμενικών εμπειριών θα επιχειρηθεί και η ερμηνεία των πρακτικών και των αντιλήψεων των γονέων. Θεωρούμε ότι οι επιλογές που κάνουν οι γονείς και ο τρόπος που αντιλαμβάνονται, αξιολογούν και επομένως πράττουν σε σχέση με τη χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου, δεν αποτελούν ατομικές προτιμήσεις, αλλά προϊόντα σύνθετων διαδικασιών που αντανακλούν την ταξική τους υπαγωγή.

Μεθοδολογία

Η ανάλυση βασίζεται σε δεδομένα εμπειρικής μελέτης που εκπονήθηκε στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής. Αντικείμενο της έρευνας ήταν η μελέτη των διαφοροποιημένων

μορφωτικών πρακτικών και των διαδικασιών κοινωνικοποίησης που αναπτύσσουν οικογένειες διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων και του τρόπου με τον οποίο επηρεάζουν τη σχέση με το σχολείο. Πρόκειται για ποιοτική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις (Robson, 1993) σε γονείς μαθητών της έκτης τάξης δημοτικού σχολείου που προέρχονται από τα μεσαία και τα λαϊκά στρώματα. Η έρευνα ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2008 και ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο του 2009. Συμμετείχαν συνολικά 27 οικογένειες (συγκεκριμένα 27 μητέρες και 11 πατέρες).

Με βάση το σκοπό της έρευνας, όπως περιγράφεται παραπάνω, το δείγμα θα έπρεπε να περιλαμβάνει δυο διακριτές κοινωνικές ομάδες γονέων. Προκειμένου να διασφαλιστεί η παράμετρος αυτή, οι γονείς επιλέχθηκαν από δυο σχολεία με διαφορετική κοινωνική σύνθεση. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για ένα ιδιωτικό σχολείο του κέντρου της Αθήνας με σχετικά ομοιογενής σύνθεση, γεγονός που οφείλεται στην οικονομική άνεση που προϋποθέτει η φοίτηση σε αυτό και στον προσοδοτικό του προσανατολισμό που προσελκύει, τμήματα των μεσαίων στρωμάτων με ψηλό μορφωτικό κεφάλαιο. Το δεύτερο σχολείο βρίσκεται σε μια λαϊκή συνοικία στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά με χαρακτηριστικά βιομηχανικής περιοχής. Πρόκειται για μια περιοχή που συγκεντρώνει κυρίως εργατικά στρώματα και παρουσιάζει μεγάλο ποσοστό ανεργίας (Μαλούτας, 2006).

Το κοινωνικό προφίλ των γονέων του δείγματος διαφοροποιείται σημαντικά: οι γονείς του ιδιωτικού σχολείου είναι σχεδόν στο σύνολο τους απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ασκούν κυρίως διανοητικά και καλλιτεχνικά επαγγέλματα. Αντίθετα, στο σχολείο της λαϊκής περιοχής το μορφωτικό επίπεδο είναι χαμηλό, υπάρχουν γονείς αναλφάβητοι ή απόφοιτοι δημοτικού, λίγοι είναι αυτοί που συνέχισαν το σχολείο μετά το γυμνάσιο, ενώ μόνο ένας πατέρας έχει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παράλληλα, οι περισσότεροι ασκούν χειρωνακτικά επαγγέλματα, ενώ πολλές μητέρες δεν εργάζονται. Από τις 27 οικογένειες που αποτελούν το δείγμα της έρευνας, οι 16 προέρχονται από το δημόσιο σχολείο (16 μητέρες και 2 πατέρες) και οι 11 από το ιδιωτικό (11 μητέρες και 9 πατέρες).

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται το τμήμα της μελέτης που εστιάζει στην ενασχόληση των παιδιών με τον Η/Υ και το διαδίκτυο. στις αντιλήψεις και πρακτικές των γονέων σε σχέση με τα συγκεκριμένα μέσα. Το βασικό ερώτημα ήταν εάν παρατηρούνται ταξικές διαφοροποιήσεις στην εξοικείωση, τις μορφές και τους λόγους χρήσης του Η/Υ και του διαδικτύου από τα παιδιά. Πιο συγκεκριμένα, τέθηκαν τα εξής ερωτήματα: έχουν όλα τα παιδιά τη δυνατότητα πρόσβασης στον Η/Υ και στο διαδίκτυο; Για ποιους λόγους τα παιδιά χρησιμοποιούν τα συγκεκριμένα μέσα; Η χρήση συνδέεται αποκλειστικά με τη μελέτη για το σχολείο και την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων ή εξυπηρετεί και επικοινωνιακούς, ψυχαγωγικούς σκοπούς; Τέλος, ποιος είναι ο ρόλος των ενηλίκων και ποιες οι αντιλήψεις τους σε σχέση με τη χρήση των παραπάνω μέσων;

Απειλή ή αγαθό; ανασφάλεια και επιφυλακτικότητα σε σχέση με τη χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου

Σε γενικές γραμμές, οι γονείς που προέρχονται από τη λαϊκή περιοχή εμφανίζονται ιδιαίτερα επιφυλακτικοί, ακόμα και αρνητικοί στη χρήση του Η/Υ...Σε αρκετές οικογένειες δεν υπάρχει υπολογιστής στο σπίτι, ενώ σε άλλες αποφεύγεται η σύνδεση στο διαδίκτυο. Ο κύριος λόγος απόρριψης του μέσου, όπως εκφράζεται από τις μητέρες, είναι ο φόβος ότι τα παιδιά θα αμελήσουν το διάβασμα και την προετοιμασία για το σχολείο.

Φ. [...] τώρα το 'χω κρύψει

Ε. Γιατί, τι έγινε;

Φ. Γιατί ξεσηκωνόντουσαν και παίζανε μόνο μ' αυτό! Μαθήματα τα ξεχνάγανε!

(Φλώρα, άνεργη, εγκατέλειψε στο γυμνάσιο)

Τώρα λέει θα τους δίνουν λαπτο και στο γυμνάσιο! Άλλο πάλι κι αυτό! Θα τους το δίνουν από το σχολείο και άντε μετά να κάτσουν να διαβάσουν! Δηλαδή τους το δίνουν να κάθονται όλη μέρα σε αυτό! Και τότε πως θα τους κάνεις μετά να διαβάσουν το μάθημα; Έτσι θα μάθουν γράμματα; (Μάρω άνεργη, απόφοιτη δημοτικού)

Στα παραπάνω αποσπάσματα η μάθηση και η χρήση του Η/Υ δεν αποτελούν μόνο δυο διαδικασίες σαφώς οριοθετημένες και διαχωρισμένες, αλλά και αντιθετικές. Η μάθηση προκύπτει μέσα από τη μελέτη, ενώ η ενασχόληση με τον Η/Υ αποτελεί μια δραστηριότητα ψυχαγωγίας. Στο αξιακό σύστημα των γονέων η μελέτη για το σχολείο αξιολογείται και ιεραρχείται ως πρώτη προτεραιότητα. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι για τους συγκεκριμένους γονείς η απόρριψη του Η/Υ και του διαδικτύου αποτελεί μια υποστηρικτική πρακτική ως προς τη σχολική προετοιμασία. Αν και σε κάποιες περιπτώσεις, η απόφαση των γονέων να μην αγοράσουν Η/Υ επιβάλλεται από την οικονομική κατάσταση της οικογένειας, εντούτοις αυτός φαίνεται να μην είναι ο κύριος λόγος, καθώς εκφράζεται συχνά η δυσπιστία των γονέων σε σχέση με τη χρησιμότητα του μέσου.

Εγώ προσωπικά (...) πιστεύω ότι δεν τον βοήθησε σε τίποτα. Έμπαινε για παιχνίδι. Έπαιζε, συνομιλούσε, πήρε κάμερα για τον υπολογιστή...Να μιλάει με τους φίλους του και να τους βλέπει, επικοινωνία από δω κι από 'κει με φίλους απ' το σχολείο, με άλλους φίλους που 'χει κάνει...Βέβαια τον ελέγχο όσο μπορώ, γιατί τον φοβάμαι. Έχω μάθει...έχω ακούσει διάφορα και το φοβάμαι. (Αμαλία, υπάλληλος σε super market, διέκοψε το σχολείο στο γυμνάσιο)

Το παιχνίδι, η συνομιλία με φίλους, η χρήση της κάμερας, δηλαδή οι επικοινωνιακές και χρηστικές δεξιότητες που συνεπάγεται η χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου, δεν γίνονται αντιληπτές ως διαστάσεις μάθησης και γνώσης. Αντίθετα, φαίνεται ότι για τους συγκεκριμένους γονείς η ψυχαγωγία/διασκέδαση και η μάθηση διαχωρίζονται και αλληλοαποκλείονται. Η τάση αυτή φαίνεται να συνδέεται με τις αντιλήψεις των λαϊκών στρωμάτων για το διαχωρισμό εργασίας/ διασκέδασης (Bernstein, 1975). Τα αξιολογικά κριτήρια που ορίζουν τη χρησιμότητα ή την αναγκαιότητα μιας πρακτικής διαμορφώνονται και από την εμπειρία των ίδιων των γονέων. Το συναίσθημα ανασφάλειας που αισθάνονται ως προς τον έλεγχο της χρήσης αντανάκλα την έλλειψη εξοικείωσης των ίδιων γονέων σε σχέση με τα συγκεκριμένα μέσα. Συχνά οι γονείς δηλώνουν ρητά ότι λόγω άγνοιας αδυνατούν να ελέγξουν τη χρήση του υπολογιστή και του διαδικτύου από τα παιδιά.

(...)Εγώ δε θέλω...γιατί τόσα γίνονται και με το internet ξέρω 'γώ που θα μπαίνει; Θα καταλαβαίνω εγώ; Και να πηγαίνω μέσα...τίποτα δεν ξέρω απ' αυτά. Που θα ξέρω εγώ τι κάνει; Λέω ευτυχώς που δεν έχουμε, κατάλαβες; (γέλιο)

(Χρυσούλα, εργάτρια εγκατέλειψε στη δεύτερα γυμνασίου)

Φαίνεται ότι ο φόβος δε συνδέεται μόνο με την παραμέληση των μαθημάτων, αλλά και με τους πιθανούς κινδύνους για την πνευματική και ηθική ανάπτυξη των παιδιών και την αδυναμία των ίδιων των γονέων να αποτρέψουν τον κίνδυνο. Ο λόγος της παραπάνω μητέρας αποκαλύπτει ακριβώς αυτόν τον φόβο και την αγωνία που πηγάζει από την άγνοια σε σχέση με το μέσο και την αδυναμία ελέγχου. Είναι ενδιαφέρον ότι η τάση απόρριψης της συγκεκριμένης πρακτικής εκφράζεται από γονείς που δεν ολοκλήρωσαν την δευτεροβάθμια και μάλιστα κάποιοι διέκοψαν το σχολείο κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Στις περιπτώσεις αυτές παρατηρείται η ύπαρξη ενός ρυθμιστικού πλαισίου, όπου οι γονείς ελέγχουν άμεσα και ρητά τη χρήση του μέσου, γεγονός που συχνά οδηγεί και στην απομάκρυνσή του, δηλαδή την απαγόρευση χρήσης, η οποία παραπέμπει σε μια ορατή παιδαγωγική πρακτική (Bernstein, 1991). Αυτό δε σημαίνει ότι οι συγκεκριμένοι γονείς υιοθετούν μια αυταρχική παιδαγωγική, αλλά ότι πιθανά επιχειρούν μέσω του χρονικού ελέγχου ή ακόμα και της απαγόρευσης του μέσου να αντισταθμίσουν την έλλειψη γνώσης και την αδυναμία ελέγχου της χρήσης των μέσων από τα παιδιά.

Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στην στάση και τις πρακτικές των γονέων από τα την ίδια περιοχή με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Σε αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει υπολογιστής στο σπίτι και μάλιστα συνήθως χρησιμοποιείται κυρίως από τα παιδιά. Είναι χαρακτηριστικό ότι η χρήση των μέσων νομιμοποιείται κυρίως σε σχέση με τη μαθησιακή της διάσταση, που για τους συγκεκριμένους γονείς ταυτίζεται με τη σχολική προετοιμασία. Τα παιδιά, όταν χρησιμοποιούν τον υπολογιστή ασχολούνται κατά κύριο λόγο, με δραστηριότητες μαθησιακού χαρακτήρα, όπως η αναζήτηση πληροφοριών, τα εκπαιδευτικά παιχνίδια και η ολοκλήρωση σχολικών εργασιών. Παρατηρείται δηλαδή η ανάπτυξη ενός *habitus* που θέτει σε προτεραιότητα το λειτουργικό χαρακτήρα της γνώσης.

Παιχνίδια δεν παίζει καθόλου, όταν θα μπει θα ψάξει να βρει πληροφορίες. Ξέρει να κατεβάζει και να εκτοπώνει ή να κάτσει να γράψει στο word ή έχει cd rom με αριθμητική με ιστορία όλα αυτά τα... (...) Για το σχολείο κυρίως (...)Της έδειξα δυο, τρία θέματα και μετά ξέρει ότι έτσι το κάνουμε (...)Ξεκίνησε η αδερφή μου να 'χει msn και 'βλεπα και τη μικρή ότι πήγαινε και μου λέει «έχω και γω φίλους στο msn.» Χάλασε το msn! (γέλιο). Ναι, γιατί θα ήταν ανεξέλεγκτη όταν λείπω εγώ.

(Μάρθα κλητήρας, φοιτή σε δημόσιο ΙΕΚ)

Τον αφήνω μόνο του...γιατί ελέγχεται ο υπολογιστής. Έχει ένα πρόγραμμα που σου δείχνει μέχρι που φτάνεις, που μπαίνεις και εντάξει, φαίνεται που έχει μπει.

(Κική, οικιακά, απόφοιτη Λυκείου)

Ένα άλλο στοιχείο που διαφοροποιεί τους συγκεκριμένους γονείς είναι η δυνατότητα ελέγχου, που τους παρέχει η εξοικείωση των ίδιων με τον υπολογιστή. Στις αφηγήσεις τους δε διακρίνεται η αίσθηση απώλειας του ελέγχου. Ο λόγος τους αποπνέει αυτοπεποίθηση και ασφάλεια που πιθανά απορρέει από τη γνώση σε σχέση με τη χρήση των μέσων. Ωστόσο, σε ελάχιστες ενθαρρύνεται ο πειραματισμός και η ενασχόληση των παιδιών με άλλες χρήσεις του Η/Υ και του διαδικτύου, όπως είναι η επικοινωνία με φίλους, τα παιχνίδια, η ακρόαση μουσικής. Επομένως, στην ομάδα γονέων από τη λαϊκή περιοχή παρατηρείται ότι η χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου προϋποθέτει οικονομικό κεφάλαιο, που σε κάποιες περιπτώσεις επιτρέπει στο παιδί να έχει το δικό του υπολογιστή, αλλά και μορφωτικό κεφάλαιο, έτσι ώστε ο ενήλικας να μπορεί να γνωρίζει, να ρυθμίζει, να αξιολογεί και να παρεμβαίνει στη χρήση του μέσου.

«Το χρησιμοποιούνε σταθερά δηλαδή όπως είχαμε εμείς παλιά την εγκυκλοπαίδεια»

Πολύ διαφορετική είναι η εικόνα στις οικογένειες των μεσαίων στρωμάτων. Εδώ η ενασχόληση με τον Η/Υ αποτελεί καθημερινή πρακτική τόσο για τους γονείς όσο και για τα παιδιά. Παρατηρείται η αίσθηση άνεσης και εξοικείωσης σε σχέση με τη χρήση του μέσου. Όλα τα παιδιά έχουν υπολογιστή, μπαίνουν τακτικά στο διαδίκτυο και χρησιμοποιούν και τα δύο με ποικίλους τρόπους. Αν και σε κάποιες περιπτώσεις οι γονείς διατυπώνουν αμφιβολίες και αντιρρήσεις, κυρίως ως προς το χρόνο και το σκοπό χρήσης του μέσου, σε καμία περίπτωση δεν υπάρχει απαγόρευση ή απόρριψη της πρακτικής, ενώ όλοι οι γονείς ενθαρρύνουν την εξοικείωση, τον πειραματισμό και την αξιοποίηση του συγκεκριμένου μέσου.

Το χρησιμοποιούνε σταθερά...δηλαδή όπως είχαμε εμείς παλιά την εγκυκλοπαίδεια. Έχουν εγκυκλοπαίδεια μέσω του διαδικτύου, δηλαδή wikipedia ας πούμε ή άλλες εγκυκλοπαίδειες που έχει. Επίσης το χρησιμοποιούν για παιχνίδια και για διασκέδαση.

(Γιάννης, ψυχίατρος)

Μιλάει με τους φίλους του στο msn και βέβαια μπαίνει στο internet ψάχνει, αναζητεί πληροφορίες κάτι που το ενισχύουν και από το σχολείο και το καλλιτεχνούν. Έρχεται δηλαδή στο σπίτι και έχει να ψάξει πληροφορίες για ένα θέμα, για παράδειγμα για την ανακάλυψη ή για τα φυτά, και αναζητά πληροφορίες μέσω του υπολογιστή(...).Δε μπορείς να τα ελέγχεις όλα. Για αυτό και προσπαθώ να τους ενημερώνω και να τους παραπέμπω και σε άλλες πηγές.

(Σοφία, καθηγήτρια γερμανικών)

Ο τρόπος που η μητέρα επιλέγει να ασκήσει έλεγχο, δηλαδή μέσω του λόγου και συγκεκριμένα μέσω της επιχειρηματολογίας και της αιτιολόγησης, εμφανίζει τα χαρακτηριστικά του επεξεργασμένου κώδικα επικοινωνίας με οικογενειακή οργάνωση κατά το πρόσωπο (Μπερνστίν, 1985). Διαφοροποιείται σημαντικά από την ορατή επιβολή περιοριστικών κανόνων όπως η απομάκρυνση του μέσου, που παρατηρήθηκε σε κάποιες περιπτώσεις γονέων της λαϊκής περιοχής. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο τα παιδιά ενδέχεται να αναπτύξουν την ικανότητα να διατυπώνουν με σαφήνεια τις προθέσεις, τις κρίσεις και τις εκτιμήσεις τους. Επιπλέον, όπως αναδεικνύεται από τη συγκεκριμένη έρευνα, μέρος της οποίας αποτελούν τα δεδομένα που παρουσιάζονται εδώ, η διαχείριση και οργάνωση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών από το ιδιωτικό σχολείο, μεγάλο μέρος του οποίου αφιερώνεται σε εξωσχολικές δραστηριότητες, συγκροτεί μια άρρητη και αδιόρατη μορφή ελέγχου της δραστηριότητας και κατ' επέκταση του χρόνου των παιδιών. Είναι επομένως πιθανό, σε κάποιες περιπτώσεις η απουσία ρητών απαγορεύσεων να πηγάζει από τον έμμεσο έλεγχο του χρόνου του παιδιού, που διασφαλίζει η διαρκής απασχόληση και δραστηριότητα.

Επίσης, όπως διαφαίνεται και από τα παραπάνω παραδείγματα, η ενασχόληση των παιδιών με τον Η/Υ και το διαδίκτυο δεν περιορίζεται στην αναζήτηση πληροφοριών και τη σχολική προετοιμασία, γεγονός που όχι μόνο δεν επικρίνεται από τους γονείς, αλλά έμμεσα τουλάχιστον ενθαρρύνεται. Οι έκφραση των προσωπικών αναγκών και επιθυμιών ενισχύεται. Η ανάγκη των παιδιών να επικοινωνούν με τους φίλους τους μέσω διαδικτύου, ενώ συχνά αποδοκιμάζεται και ελάχιστα παρατηρείται στα παιδιά που προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα, είναι μια απόλυτα αποδεκτή πρακτική για τα παιδιά των μεσαίων στρωμάτων. Πολύ περισσότερο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας που άμεσα ή έμμεσα ενθαρρύνεται από τους γονείς (βλ. και Lareau 2003).

Παίζει αυτό το «wow», αυτά που παίζουν και μπαίνουν άλλοι φίλοι από τα διάφορα σπίτια. Κανονίζει με τους φίλους του και μπαίνουν όλοι μαζί και κάνουν ομάδα (...) και δε μπορείς να το σταματήσεις γιατί σου λέει, «θα μου κάνουν οι φίλοι μου...» ,τι τον κάνουν; Τον κάνουν...blocked; Και δεν τον παίζουν. Σε απορρίπτουν αν αφήσεις την ομάδα και τους εγκαταλείψεις και δε μπορώ είμαι ευαίσθητη σε αυτά.

(Μελίνα, ψυχίατρος)

Η. Πολύ...msn! Σαν τρελοί! Είναι μια ομάδα που είναι στο msn, συνεχώς είναι ανοιχτό το msn. Χθες είχε μια χρησιμότητα ας πούμε, γιατί έμαθε με τα πολλά ότι έχει να γράψει μια έκθεση. Το έμαθε βέβαια στις εννιά, ενώ ήταν στο msn από τις εφτά και μισή!

Ε. Επικοινωνεί κάθε μέρα;

Η. Κάθε μέρα και είναι τελευταίο αυτό.

(Ηρώ, δημοσιογράφος, κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου)

Τέλος, σε καμία περίπτωση οι γονείς δεν εκφράζουν φόβο, ανησυχία, ή αμηχανία ως προς τη χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου και τη δυνατότητα τους να τα ελέγξουν. Η απουσία τέτοιων συναισθημάτων πιθανά αντανακλά την ασφάλεια και την άνεση που εξασφαλίζει η γνώση, όχι μόνο ως προς το χειρισμό, αλλά και ως προς την αξία της συγκεκριμένης πρακτικής σε έναν κόσμο που η τεχνολογία συνεχώς εξελίσσεται. Με άλλα λόγια, η στάση επιτρεπτικότητας των γονέων είναι δηλωτική του μορφωτικού τους κεφαλαίου και ταυτόχρονα αναδεικνύει τις συγκεκριμένες πρακτικές ως πρακτικές μεταβίβασης αλλά και πολλαπλασιασμού αυτού του κεφαλαίου.

Συμπεράσματα

Τα πορίσματα της έρευνάς μας επιβεβαιώνουν συμπεράσματα άλλων ερευνών (Lareau, 2003; Vincent και Ball, 2007) στις οποίες παρατηρείται ότι οι οι γονείς υιοθετούν

διαφορετικές μορφωτικές πρακτικές και αναπτύσσουν διαφορετικές λογικές σε σχέση με την κοινωνικοποίηση των παιδιών ανάλογα με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν. Στη συγκεκριμένη έρευνα, διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφορές στην εξοικείωση και τη χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου ανάλογα με το μορφωτικό κεφάλαιο της οικογένειας. Όπως αναδεικνύουν και άλλες έρευνες (Hollingworth κ.ά, 2011, Robinson, 2009), παρατηρούνται κοινωνικές και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις στον τρόπο που οι γονείς αντιλαμβάνονται και διαχειρίζονται τη σχέση των παιδιών τους με τον Η/Υ και το διαδίκτυο και στις πρακτικές που υιοθετούν. Από την ανάλυση προκύπτει και επιβεβαιώνεται και από άλλες έρευνες (βλ. Hollingworth ό.π.) ότι οι γονείς από τη λαϊκή περιοχή με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο εμφανίζονται επιφυλακτικοί ακόμα και αρνητικοί ως προς τη χρήση του Η/Υ και ιδιαίτερα σε σχέση με την πρόσβαση στο διαδίκτυο, το οποίο συχνά εκλαμβάνεται ως απειλή για την ηθική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών. Η ανασφάλεια που εκφράζουν οι συγκεκριμένοι γονείς αποκαλύπτει την άγνοια σε σχέση με τη χρήση των μέσων, είναι δηλαδή δηλωτική του μορφωτικού τους κεφαλαίου. Το αποτέλεσμα είναι να ασκούν συχνά αυστηρό έλεγχο της χρήσης του μέσου. Στις περιπτώσεις γονέων από την ίδια περιοχή με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο η χρήση του μέσου αξιολογείται θετικά, κυρίως όταν θεωρείται ότι συμβάλλει στη σχολική επίδοση, Αντίθετα, τα παιδιά των μεσαίων στρωμάτων δραστηριοποιούνται σε ένα ευρύτερο φάσμα και ενθαρρύνονται συστηματικά στη χρήση του μέσου.. Η κοινωνικοποίηση στο πλαίσιο της οικογένειας έχει ως αποτέλεσμα την πρόωμη, καθημερινή εξοικείωση με την πρακτική αυτή..Ακόμα και να κάποιες φορές οι γονείς εκφράζουν ανησυχία σε σχέση με τον τρόπο χρήσης του μέσου σε γενικές γραμμές χαρακτηρίζονται από άνεση και ασφάλεια, γεγονός που συνδέεται πιθανά με τα μορφωτικά εφόδια που τους δίνουν τη δυνατότητα ελέγχου αλλά και θετικής αξιολόγησης του μέσου. .Επομένως, παρατηρείται ότι η χρήση του Η/Υ και του διαδικτύου δεν προϋποθέτει μόνο οικονομικό κεφάλαιο αλλά κυρίως μορφωτικό, έτσι ώστε ο ενήλικας να μπορεί να γνωρίζει τα οφέλη που προκύπτουν από τη χρήση τους και να αξιολογεί, να παρεμβαίνει και να ρυθμίζει τη χρήση των μέσων..

Αναφορές

- Bernstein B. (1975). Class and Pedagogies: Visible and Invisible. *Educational Studies*, 1(1),23-41.
Ανακτήθηκε στις 11 Μαΐου 2009 από <http://dx.doi.org/10.1080/03055697500101015>
- Bourdieu, P. (2006). *Η αίσθηση της πρακτικής* (μτφ. Θ.Παραδέλης). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Bourdieu, P. (2004α). *Η διάκριση. Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης* (επιμ. Νίκος Παναγιωτόπουλος) (μτφ Κ. Καψαμπέλη). Αθήνα: Πατάκη.
- Bourdieu, P. (2004β). The forms of capital. In S. J. Ball (eds.), *The RoutledgeFalmer Reader in Sociology of Education* (pp. 15-29), London: RoutledgeFalmer.
- Hollingworth S., Mansaray A., Allen K. & Rose A. (2011). Parents' perspectives on technology and children's learning in the home: social class and the role of the habitus. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27(4), 347-360.
- Lareau, A. (2003). *Unequal Childhoods: class, race and family life*. Los Angeles: University of California press.
- Μαλούτας, Θ. (2006). Η κοινωνική συγκρότηση των περιοχών κατοικίας στην Αθήνα-Αττική. Στο Θ. Μαλούτας, Δ. Εμμανούλ και Μ. Παντελίδου-Μαλούτα (επιμ.), *Αθήνα: κοινωνικές δομές και τάσεις μεταβολής 1980-2000*, Ερευνητικό πρόγραμμα "Κοινωνικές προϋποθέσεις για την αιεφόρο ανάπτυξη Αθήνας- Αττικής (σ.21-203), Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Μπερνστίν, Μπ. (1985). Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση της κοινωνικοποίησης με αναφορά στη σχολική επίδοση. Στο Α. Φραγκουδάκη (επιμ.), *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης: θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο* (σ. 433-468) , Αθήνα: Παπαζήσης.
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.

- Reay, D. (2007). "Unruly Places": Inner-city Comprehensives, Middle-class Imaginaries and Working-class Children. *Urban Studies*, 44:7, 1191 -1201. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2009 από <http://dx.doi.org/10.1080/00420980701302965>
- Robinson L, (2009). A taste for the necessary: a Bourdieuan approach to digital inequality. *Information, Communication & Society*, 12, 488-507. Ανακτήθηκε από <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13691180902857678> στις 26 Φεβρουαρίου 2013.
- Robson, C. (1993). *Real World Research: a resource for social scientists and practitioner researchers*. Oxford: Blackwell.
- Vincent C. & Ball S. J. (2007). "Making up" the Middle-Class Child: families, activities and class dispositions. *Sociology*, 41, 1061- 1077.